

**ANTROPONIMIA DIN COMITATELE ARAD ȘI BIHOR
LA CUMPĂNA SECOLELOR XII-XIII.
STUDIU DE CAZ: NUMELE LOCUIITORILOR
DE PE PROPRIETĂȚILE CAPITLULUI ARĂDEAN**

Victor V. Vizauer*

Abstract: *Anthroponyms represent an important mirror for the historical situation of the Arad and Bihar counties during the late 12th century and also at the beginning of the following one. Typical of the situation previous to the anthroponymical uniformisation promoted by the Christian Church especially starting with the second half of the 13th century, the names of the period had in view „speak” about the ethnic groups who cohabited in this part of Europe and whose cultural traits gave rise to a unique medieval culture. The anthroponyms vary widely, from Latin, Hungarian and German to Greek, Jewish, Romanian or Cuman. All of these old names, not just the Christian ones, are also characterised by another important aspect: they have a meaning in their original language. Where I could, I established this sense, but in many causes I have failed. Hopefully, future research will solve these important issues.*

Keywords: Transylvania, 12th century, anthroponymy, medieval history, ethnic groups

Antroponimele nu sunt simple cuvinte care doar identifică și deosebesc anumite persoane, ci ne transmit și o seamă de informații despre purtător. Un nume poate oferi detalii cu privire la înfățișarea unui om, la zona geografică ori localitatea din care provine, la munca pe care o prestează, la etnia sau statutul său social, la credința sa ori a familiei din care face parte.

În diferite societăți umane numele a avut – și continuă să aibă chiar în zilele noastre – și o tentă magică, spirituală. Reprezentanții anumitor culturi, ca de pildă în insula Sumatra (Indonezia) sau în Dahomey (azi parte din statul Benin, Africa), evitau să-și divulge numele unor străini de teama că astfel aceștia ar putea să capete o anumită putere asupra lor. În Europa, credințe aproximativ asemănătoare au fost surprinse la scandinavii, scoțienii sau bretonii¹. Mai mult, conform unora dintre credințe (la greco-romani sau la evrei), fiecare cuvânt rostit, odată ce a părăsit trupul omului, are o viață proprie și, ca urmare, influență și însușiri magice. Acesta este motivul pentru care numele Divinității nu era rostit deloc sau numai preoții, slujitorii săi direcți, îi puteau da glas².

---

* C.S.III dr., Institutul de Istorie „G. Barițiu” al Academiei Române; e-mail:vviki@yahoo.com

¹ Sándor Solymosy, *Névmágia*, „Magyar Nyelv”, XIII, 3-6, 1927, p. 83-97.

² Aladár Zlinszky, *A névvarázs*, „Magyar Nyelv”, XXIII, 3-6, 1927, p. 100-109.

Acest fapt poate fi întâlnit și în cultura antroponimică creștină, în cadrul căreia erau foarte apreciate nume precum Ioan sau Mihail, ambele cu un conținut spiritual evident (și, probabil, putere de influență) prin însemnătatea lor: *Dumnezeu a avut milă ori Dumnezeu a miluit*, respectiv *Cine este ca Dumnezeu?*³.

Prin urmare, este natural ca cele mai multe, poate chiar toate, antroponimele înregistrate în materialul de față să aibă o anumită însemnătate, care în multe cazuri ne scapă. Mai jos vom încerca să identificăm – unde va fi posibil – ceea ce ne transmite un nume, grupul cultural-lingvistic căruia i-a aparținut (atât antroponimul, cât și purtătorul său), precum și informațiile cu caracter istoric.

*

Studiul nostru are ca bază materială antroponimele asignate locuitorilor de pe domeniile bisericii sfântului Martin din Arad, dar și ale proprietarilor ce aveau hotar comun cu respectivele pământuri și au fost nominalizați. Documentul din care acestea au fost extrase este actul prin care regele maghiar Emeric al II-lea întărește în proprietățile sale amintita instituție ecleziastică, fiind datat, cu rezerve, în anii 1202-1203⁴. Actul s-a păstrat prin intermediul unor fragmente, ce au fost transcrise de capitlul din Cenad (în anii 1323 și 1334) și de cel din Vác, Ungaria (14 septembrie 1337)⁵. Imre Szentpétery a utilizat pentru transcrierea sa o copie din secolul al XV-lea, ce cuprinde un fragment consistent înscris pe ambele părți ale unei coale, fără a se mai păstra formatul unui act oficial⁶. De asemenea, am utilizat și textul aproximativ al privilegiului acordat în anul 1177 de către regele Bela al III-lea capitlului arădean, a cărui reconfirmare s-a realizat prin documentul din 1202-1203⁷. Din nefericire, o bună parte a numelor înscrise în documentele emise de cancelariile

³ Aurelia Bălan-Mihailovici, *Dicționar onomastic creștin: repere etimologice și martirologice*, București, Edit. Sophia, 2009, p. 238, 385.

⁴ Imre Szentpétery, *Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica / Az Árpádházi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke* (infra: *Szentpétery*), vol. I (1001-1270), Budapest, 1923, nr. 202, p. 61-66; *Documente privind Istoria României*, veacul XI, XII și XIII, C. Transilvania (infra: *DIR.C.I (XI-XIII)*), vol. I (1075-1250), București, Edit. Academiei R.P.R., 1951, nr. 41, p. 23-27, cu textul latin la p. 363-367.

⁵ *Szentpétery*, I, p. 61; Georgius Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, tom VII, vol. 4, Budae, 1837, nr. LXXXIII, p. 67-69 (datat greșit în anul 1197); G.D. Teutsch, Fr. Firnhaber, *Urkundenbuch zur Geschichte Siebenbürgens* (infra: *Teutsch, Firnhaber*), I, Wien, 1857, nr. V, p. 5-6; Gusztáv Wenzel, *Árpádkori új okmánytár. Codex diplomaticus Arpadianus continuatus*, I (1001-1235), Pest, 1860, nr. 43, p. 85-86 (cu datarea greșită a actului în anul 1197); Imre Nagy, *Codex diplomaticus patrius / Hazai okmánytár* (infra: *Codex diplomaticus patrius*), VIII, Budapest, 1891, nr. 6, p. 11-12 (fragmente de document din volumele de mai sus nu conțin numele de persoane recenzate în acest material); *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 39, p. 21-22, nr. 40, p. 22.

⁶ *Szentpétery*, I, p. 62.

⁷ Iván Borsa, *III. Bela 1177 évi könyvalakú privilégiuma az aradi káptalan számára*, „Levél-tári Közlemények”, Harmincharmadik évfolyam, 2 szám, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1962, p. 205-218, cu „textul reconstruibil” al privilegiului acordat de Bela al III-lea capitlului din Arad (p. 212-217). Jakó Zsigmond a publicat rezumatele ambelor documente, v. *Codex diplomaticus Transsylvaniae / Erdélyi okmánytár*, I, 1023-1300, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1997, p. 126-127, nr. 13-14, respectiv p. 131, nr. 29.

celor doi regi nu au mai fost trecute în copiile realizate în secolul XIV, fapt precizat în actele din anii 1334 și 1337⁸.

Din punctul de vedere al studierii antroponimiei medievale, numele inserate în acest document au fost cuprinse în două lucrări ale cercetătoarei maghiare Katalin Fehértoi⁹. Cele două dicționare de antroponime din perioada arpadiană nu conțin și o analiză etimologică a numelor recenzate, acest lucru fiind realizat de către cercetătoarea amintită, la modul general, într-un scurt material publicat în anul 1997¹⁰. Mai recent, aceleași antroponime, alături de alte nume din secolul al XII-lea și cel următor (în special numele cuprinse în *Registrul de la Oradea*), au făcut obiectul unei analize succinte în cadrul unui proiect de mari proporții¹¹. Prin urmare, am considerat utilă investigarea mai aprofundată a numelor de persoane menționate în documentul de la 1202-1203.

Teritoriul aproximativ acoperit de această cercetare este cel al comitatelor Arad și Bihor (actualele județe Arad și Bihor, împreună cu zonele aflate în județe limitrofe sau în Ungaria), cu mențiunea că locația unora dintre satele dependente de capitlul arădean – Bard, Bodol, Chwba, Felquer, Golosa (Galșa, Arad), Humorok (probabil în com. Bihor), Juvenin, Mghyer, Regnen (com. Bihor), Saris (com. Bihor), Sencural (com. Arad), Subanca (com. Bihor) – este neclară. În ce privește anumite persoane la care se face referire în document, nu este precizat locul de proveniență.

În cadrul materialului de față am încercat să determinăm originea antroponimelor recenzate, cu scopul de a cunoaște mai bine realitățile zonei și diversitatea etnică a locuitorilor. Acest demers a fost realizat, în primul rând, comparând numele întâlnite în comitatele Arad și Bihor cu teritoriile învecinate, dar și cu alte regiuni ale Europei. De asemenea, de mare ajutor au fost cercetările lingviștilor efectuate de-a lungul timpului relativ la limbile indo-europene și neolatine. Cu toate acestea, în cazul multor antroponime nu am putut să tragem concluzii sigure, arătând numai posibilitățile ce pot fi avute în vedere atunci când încercăm să le stabilim proveniența. De asemenea, nu trebuie să uităm faptul că la acordarea unui nume se ținea seama și de moda vremii¹², ceea ce face ca în anumite cazuri antroponimul să nu ofere informații reale cu privire la etnia sau regiunea de origine a purtătorului.

⁸ Szentpétery, I, p. 62.

⁹ Este vorba despre: *Árpád-kori kis személynévtár*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983, și *Árpád-kori személynévtár (1000-1301) / Onomasticon Hungaricum: Nomina propria personarum aetatis Arpadianae (1000-1301)*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2004.

¹⁰ Katalin Fehértoi, *Árpád-kori községi eredetű személyneveinkről*, „Magyar Nyelvőr”, 121 évfolyam, 1997, január-március I szám, p. 71-75.

¹¹ Șerban Turcuș, Adinel Dincă, Mihai Hasan, Victor Vizauer, *Antroponimia în Transilvania medievală (secolele XI-XIV). Evaluare statistică, evoluție, semnificații*, vol. I, Cluj-Napoca, Edit. Mega, 2011, p. 79-87.

¹² Katalin Fehértoi, *op. cit.*, p. 72.

*

Antroponimele locuitorilor de pe proprietățile amintite – în ordine alfabetică, cu precizarea în paranteză a numărului de persoane care au purtat respectivul nume – sunt următoarele¹³:

- Acilleus; Adrianus; Agus; Albeus; Ambreus; Amen; And / Andreas (?); Andre; Aranduk (2); Arden; Ba(...)iula¹⁴; Baga; Bal; Banis; Becons; Becud; Bedes; Beke; Belquer; Bendu; Benedic (2); Bena; Benjamin; Benes; Benus; Beques; Bessenew; Boda; Bodamer; Bodon; Bodos; Bok; Boka; Bolosu / Bolosin (?); Borsa; Boson; Bosu; Bosur; Boz (2); Brisa; Buca / Beca (?); Bucdu; Bucud; Bug; Bulsu; Buna; Bunalci; Capan; Carasaid; Carasim–Carasun (?) / Carassun (2); Karachin; Carthin; Cega; Cekas; Cenes; Cepre; Chennu; Chessuga; Chupa; Cibu; Clemens; Coboarcz; Cocudi; Col; Colont; Cosma / Cozma (4); Dega; Dersi; Domit; Dumon; Egebes; Egud; Ehcend; Eleus; Eliseus; Elusa; Erdeus; Ermecez; Esleu; Eterez; Feit; Fermul; Fener; Fichur; Ficoc; Figud; Phillip / Phillip (?); Fiza; Focate; Foimed; Fonsol; Forc; Forcos / Forcossi / Forcosu / Forcus (5); Fortasius (probabil Forcasius); Fortast / Fortost (2); Fulcus (2); Furnod; Gervas; Gima; Gnegsi; Gogorz; Gregor; Gusun / Gusuen (?); Hahales; Haland; Hedus; Heimor; Herceg / Herseg (3); Hobyeg; Horogis; Iacobus / Jacob (3); Ihoa(n); Ilaris; Iniz; Inus; Ioachim; Iohannes / Johannes / Ioannis / Janos / Ioan / Juan (7); Isip; Jarsen; Jochun; Jog; Jordan / Jardan (2); Juad; Juna; Jurgu; Justa; Kasudi; Kata / Kaca (?); Kelye; Keuenug¹⁵; Kilian; Latamas; Legen; Leseu; Lesse; Leta; Lotiba; Mada; Magus; Mandus; Marcel / Marczel (2); Martin (2); Mathias; Mauog; Medened; Mica; Michadeus; Michael / Michal (2); Micus / Mikus (2); Micusa; Moc; Modoros; Modustu; Mogd; Mogy; Mogris; Momolk; Mondou; Mopad; Morust; Mossa; Moxad; Munos; Nanas; Nela; Nemel; Nepedi; Nicolaus / Niclous; Niga; Niged; Nitra; Numhiu; Numphy; Nuqecz / Numquiz (?); Obridi / Obudi (?); Obus; Oduca; Oliuer; Olnus; Olodar; Orman; Orod; Orossag; Otmar; Otons; Otos; Paulus (7); Peca; Pentek (2); Peta / Peca (?); Petessa; Petons / Peconsa (?); Petrus / Petur / Petus / Peter (12); Peucec; Pica; Pous (2); Pousa (2); Pota / Poca (?); Puca; Qucus; Queig; Queissi; Queus; Raassasey; Rada; Raselon; Rauosti; Rec; Rema; Ressa; Rigou; Rodus; Rompa; Runchy; Sakalon; Samudi; Sancir; Sanctus (3); Saul (4); Scarandi; Scemscu; Sceud; Sceulend; Sconnuk; Sebesthien; Seca; Secad; Sela; Semen; Senta (3); Sentu / Sencu (?); Senu; Serid / Seryd (2); Seris; Simak; Simon; Simus; Solassi; Solon; Som; Somak; Somphos; Soncor; Sopos; Sotmos; Sous;

¹³ În cazul antroponimelor ce au în dreptul lor un semn de întrebare închis între paranteze – spre exemplu: And / Andreas (?) sau Carasim–Carasun (?) – este vorba despre variante foarte deosebite sau de grafii diferite ale unui nume: prima este cea publicată în *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 41, p. 23-27, 363-367, iar cea de-a doua este varianta din articolul lui Iván Borsa, *op. cit.*, p. 212-217.

¹⁴ *Baquila*, v. Iván Borsa, *op. cit.*, p. 215.

¹⁵ Numele *Keuenug* (iobag din satul Regnen) îl găsim doar la Iván Borsa, *op. cit.*, p. 216, nu și în *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 41, p. 26, 366; cercetătorul maghiar precizează faptul că citirea literelor *nu* din antroponimul *Keuenug* este nesigură, p. 216, nota 84.

Stephan / Stepan (4); Stetus; Suga; Sulemer; Syc; Ta(...); Taca; Tarcand; Tata (3); Teca (3); Tecsa; Tecusa; Tenca; Teta; Tetus; Tecu(...)¹⁶; Thomas; Toca; Tod; Togodou; Tok; Tolord; Ton; Totu; Turda; Varad; Varou; Veca; Vederey; Vendeg (2); Verbel; Vid; Vida; Vink; Viodol; Vis; Vitalis; Vlcos; Vnuca (2); Voda; Votos / Vocos (?); Vros; Vrunned; Vsod; Vsum; Vthadi; Vtled; Wassa; Zacheus; Zachu; Zakarie; Zemper / Zompor (?).

Este menționat și prepozitul acestui capitolu în persoana lui Richahard (Richardus), care se adresează regelui Emeric pentru întărirea posesiunilor bisericii sfântului Martin din Arad, pe care o păstorea¹⁷.

Toate antroponimele extrase din documentul de la 1202-1203 sunt masculine. Fiind trecute în revistă familiile ce plăteau dări bisericii din Arad, cu siguranță au fost înregistrați nominal doar capii acestora, motiv pentru care nu apare niciun nume feminin. Acest fapt trunchiază într-o oarecare măsură informația onomastică, deoarece antroponimia feminină este cel puțin la fel de interesantă ca și cea masculină.

Analizând grupul de elemente onomastice am catalogat un total de **298** antroponime diferite (299 dacă includem și numele prepozitului Richahard). Cifra nu este absolută, deoarece este dificil de precizat dacă în cazul unora dintre numele cu grafie diferită este sau nu vorba de aceeași unitate onomastică. De asemenea, rămâne deschisă chestiunea diminutivelor, și anume dacă trebuie privite ca nume separate ori luate împreună cu antroponimele din care au rezultat. Am stabilit și totalul persoanelor nominalizate de act, acesta fiind de **362** (cu prepozitul Richahard: 363). Evident, nici în acest caz cifra nu este absolută.

În ce privește comunitățile mai mici sau acelea pentru care documentele amintesc un număr mai mic de oameni decât rezidau în mod normal (în unele sate prepozitura din Arad deținea doar jumătate sau o pătrime din gospodăria), diversitatea antroponimică este de 100%, numai în așezările mari scăzând ușor, însă niciodată sub 90%. Această varietate extraordinară nu este specifică zonei, cu diferența că se manifestă până în secolul al XIII-lea, în timp ce Europa Occidentală cunoaște o sărăcire mai timpurie a *stock*-ului onomastic. De pildă, *stock*-ul antroponimic utilizat până în timpul lui Carol cel Mare era caracterizat de trei elemente: varietatea deosebită a numelor, dominația antroponimelor de origine germanică și, la finele epocii carolingiene, restrângerea sesizabilă a paletii onomastice¹⁸. Primul și al treilea element se vor regăsi mai târziu și în spațiul nostru geografic, însă la cumpăna secolelor XII-XIII diversitatea numelor era încă deosebit de mare. Din nefericire lipsesc datele pentru perioadele anterioare, aceste

¹⁶ *Tecus*, v. Iván Borsa, *op. cit.*, p. 216.

¹⁷ *Teutsch, Firnhaber*, I, nr. V, p. 5-6; *Codex diplomaticus patrius*, VIII, p. 11-12; *DIR.C.I (XI-XIII)*, nr. 39, p. 21-22, nr. 40, p. 22.

¹⁸ Anne Lefebvre-Teillard, *Le nom: droit et histoire*, Presses Universitaires de France, Paris, 1990, p. 13.

informații fiind necesare pentru a înțelege evoluția spre situația onomastică de la cumpăna veacurilor XII-XIII.

Antroponimele care au fost purtate de cel puțin două persoane diferite sunt: Petrus / Petur / Petus (12); Iohannes (7); Paulus (7); Sanctus / Senta / Sentu (7); Forcos / Forcossi / Forcosu / Forcus (5); Cosma (4); Pous / Pousa (4); Saul (4); Stephanus (4); Herceg (3); Iacobus (3); Marcel / Marczel (2); Micus / Micusa (3); Tata (3); Teca (3); Aranduk (2); Benedic (2); Boz (2); Carasim / Carassun (2); Fulcus (2); Martinus (2); Michael (2); Nicolaus / Miclous (2); Pentek (2); Serid (2); Vendeg (2); Vnuca (2).

Din această listă reiese faptul că elementele onomastice creștine au fost utilizate cel mai des, numele necreștine apărând, în majoritatea lor, numai la o singură persoană. Acest lucru ilustrează foarte clar că *stock*-ul de nume creștine este mult mai sărac decât cel necreștin. În ce privește elementele onomastice creștine frecvent utilizate am constatat o situație oarecum similară cu ce se întâmplă la nivelul întregii Ungarii, unde cele mai folosite antroponime au fost: Paulus, Petrus, Iohannes, Nicolaus, Stephanus, Martinus, Benedistus, Michael, Thomas, Iacobus, Georgius și Egidius¹⁹. Fehértoi Katalin considera că Pous și Pousa sunt variante ale numelui creștin Paul / Paulus²⁰, astfel, în cazul nostru, antroponimul menționat, împreună cu formele sale, a fost purtat de 11 persoane (Paul – 7 și Pous / Pousa – 4).

În total sunt 46 de antroponime creștine, pe care le-am împărțit în mai multe categorii:

- *Veterotestamentare* (10): Beniamin; Iacobus; Ioachim; Jordan; Mauog (Magog-?); Michadeus; Michael; Saul; Zacheus; Zakarie;

- *Neotestamentare* (8): Andre (Andreas); Phillip (Phillipus); Iacobus; Iohannes; Paulus; Peter / Petur (Petrus); Simon; Thomas;

- *Nume predilecte de sfinți apuseni* (14): Adrianus; Benedic (Benedictus); Clemens (Clement); Fulcus; Gervas (Gervasius); Ilaris; Kilian; Marcelus; Martinus; Oliuer (Oliver); Otto; Sebesthien (Sebastien); Stephanus; Vitalis;

- *Nume predilecte de sfinți orientali* (4): Cosma; Gregor (Gregorius; Gregorie); Miclous (Nicolaus); Wassa (Vasile?);

- *Nume de papi* (4): Adrianus; Clemens (Clement); Nicolaus; Gregor (Gregorius);

- *General creștine* (6): Amen; Beke (*béke* = pace); Carassun / Karachin (*Karácsony – Crăciun*); Feit (*credință-?*); Sanctus; Senta / Sentu (sfânt).

Din această împărțire se poate observa că numele veterotestamentare sunt mai numeroase decât cele neotestamentare, deși, în situația de față, diferența este foarte mică. Acest lucru a fost sesizat și de către László Galambos când a studiat antroponimele întâlnite în cunoscutul *Registru de la Oradea* (1205-1235), cercetătorul

¹⁹ Katalin Fehértoi, *op. cit.*, p. 73.

²⁰ *Ibidem*.

maghiar opinând că fenomenul se datorează unei mai mari diversități onomastice în Vechiul Testament²¹. Însă Galambos atrage atenția și asupra altui aspect, valabil și în cazul nostru, și anume că antroponimele neotestamentare sunt mai frecvent utilizate decât cele veterotestamentare, ceea ce ar avea ca motiv posibilitatea mai mare de a le transforma în diminutive²². Din aceeași împărțire a numelor creștine reiese și faptul că antroponimele ce au fost purtate de sfinții apuseni sunt mai numeroase decât cele ale unor sfinți orientali.

În schimb, vorbind despre antroponimia non-slavă de pe monumentele epigrafice latine ale primelor secole de scriere croată, Ana Mihaljević a arătat că în spațiul croat numele grecești și ebraice apar cel mai des, probabil datorită importanței limbilor greacă și ebraică pentru tradiția creștină²³.

Prezența numelor de sfinți orientali sau greci, chiar dacă într-un număr mai redus la limita dintre veacurile XII-XIII este perfect normală dacă ținem seama de faptul că Imperiul Constantinopolitan și-a extins influența în secolul X și în cel următor, în același timp cu maghiarii, până în valea Mureșului Inferior, reprezentat fiind aici de către Glad și apoi de Ahtum²⁴. A existat și o influență pe plan religios, nu numai politic, lucru care s-a tradus și prin venerarea unor sfinți greci sau orientali, numele acestora pătrunzând în sistemul denominativ local. Este cunoscut episodul din *Vita Sancti Gerardi* în care este relatată înfrângerea lui Ahtum de către Chanadinus, după care războinicii căzuți au fost înmormântați în cimitirul mănăstirii grecilor, dedicată sfântului Ioan Botezătorul, de la Morisena (Cenad), pentru „că în acea țară nu era altă mănăstire în acele vremuri”²⁵. Apoi, în partea dreaptă a intrării în Peștera Gaura Chindiei II (județul Caraș-Severin) s-a descoperit un text cu caractere slavone, precum și elemente de alfabet latin, datate la sfârșitul secolului al X-lea și în prima jumătate a celui de-al XI-lea²⁶. Textul slavon, în care este menționat proorocul Isaia, atestă aceste influențe ale creștinismului sud-dunărean, teritoriu aflat sub tutela spirituală a Constantinopolului. De asemenea, descoperirile de cruci bizantine din bazinul carpatic, atribuite veacurilor X-XI – un

²¹ László Galambos, *A szentirási eredetű személynév a Váradi Regestrumban*, „Magyar Nyelv”, XXXVIII, 4, 1942, p. 277-285 (p. 283).

²² *Ibidem*, p. 283.

²³ Ana Mihaljević, *Neslavenski antroponimi na latinskim epigrafskim spomenicima / Non-Slavic Anthroponyms on Latin Epigraphic Monuments from the First Centuries of Croatian Literacy*, „Folia Onomastica Croatica”, 23, 2014, p. 159-184 (p. 184).

²⁴ Florin Mărginean, *An insight on social status around the year 1000 AD, reflected by the funeral inventory of some graves found on the Lower Mureș Valley*, în *Warriors, weapons, and harness from the 5th - 10th centuries in the Carpathian Basin*, ed. Călin Cosma, Cluj-Napoca, Mega Publishing House, 2015, p. 343-353 (p. 351).

²⁵ *Vita Sancti Gerardi. Legenda Maior* (Infra: *Vita Sancti Gerardi*) în I. D. Suciu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, Timișoara, Edit. Mitropoliei Banatului, 1980, cap. 10, p. 46.

²⁶ Maria Comșa, *Inscripția chirilică din peștera Gaura Chindiei, comuna Pescari (județul Caraș-Severin)*, „Revista muzeelor și monumentelor. Monumente istorice și de artă”, 1, 1977, p. 35-36; Vasile Boroneanț, *Arheologia peșterilor și minelor din România*, București, 2000, p. 35-37.

exemplar provenind de la Tileagd, județul Bihor – vorbesc despre aceeași influență a creștinismului constantinopolitan²⁷.

Antroponime din Vechiul Testament, cum sunt Jordan sau Zakaria, au fost utilizate și în teritoriile de la sudul Dunării²⁸, Jordan fiind frecvent și în zona Romei secolelor X-XI²⁹. În ce privește unitățile onomastice de tipul lui Sanctus sau Amen, se constată o atribuire destul de intensă a lor în Ungaria începutului de secol XIII³⁰. Pentru Sanctus au fost utilizate și două variante diminutive: Senta (în cazul nostru de trei ori) și Sentu³¹.

Foarte interesant este antroponimul Feit (*credință?*). Cuvântul a ajuns în limba franceză veche (cu formele: *feid, feit*) probabil din latinul *fides* (încredere, credință), ca o formă a lui *fidere* (a crede)³². Conform unei alte opinii, forma *féal*, întâlnită la finalul secolului XII, și-ar avea originea în mai vechiul *fei* (*foi* – credință)³³. Menționat deja mai sus, numele Jordan se pare că a fost destul de utilizat și în Franța secolului XII, mai precis în zona Limousin³⁴. De asemenea, în cazul lui Oliver, deși își are originea în latinul *Oliverus* („cel care posedă livezi de măslini”), există o probabilitate însemnată ca numele să fi ajuns în zona Aradului pe filieră franceză, mai precis prin *Chanson de Roland*, compus cu câteva decenii înainte de emiterea documentului ce cuprinde antroponimul, cântec în care Oliver era prietenul lui Roland³⁵. Francezii au putut să ajungă în acest spațiu geografic venind fie la abația de la Igrîș (întemeiată de călugări de la Pontigny, Burgundia, în anul 1179), fie ca urmare a relațiilor matrimoniale ale regalității maghiare³⁶, știut fiind faptul că cele două soții ale regelui Bela al III-lea au fost Agnes (Anna) de Chatillon, fiica cunoscutului cavaler cruciat Rainald de Chatillon, și Caterina, fiica regelui francez Ludovic al VII-lea³⁷.

²⁷ Ádám Bollók, *Byzantine missions among the Magyars during the late 10th century?*, „Rome, Constantinople and Newly-Converted Europe. Archaeological and Historical Evidence”, ed. Maciej Salamon, Marcin Woloszyn, Alexander Musin, Perica Špehar, Kraków – Leipzig – Rzeszów – Warszawa, 2012, vol. II, p. 131-144 (p. 140; Fig. 2, nr. 42, p. 135).

²⁸ Liljana Dimitrova-Todorova, *Die Personennamen in der bulgarischen Toponymie*, în „Onomastik (Akten des 18. Internationalen Kongresses für Namenforschung, Trier, 12.-17. April, 1993)”, Band IV. „Personennamen und Ortsnamen”, in Zusammenarbeit mit Thorsten Andersson herausgegeben von Dieter Kremer, Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 1999, p. 64-67 (p. 65).

²⁹ Giulio Savio, *Monumenta onomastica Romana Medii Aevi (X-XII sec.)*, V, Il cigno Galileo Galilei, Roma, 1999, p. 375.

³⁰ László Galambos, *op. cit.*, p. 283.

³¹ *Ibidem*.

³² <http://dictionary.reference.com/browse/faith> (11.11.2015). Forma „fidere” este întâlnită în limba latină utilizată de Biserica Romană, v. A. Ernout, A. Meillet, *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots*, Librairie C. Klincksieck, Paris, 1939, p. 357.

³³ Albert Dauzat, Jean Dubois, Henri Mitterand, *Nouveau dictionnaire étymologique et historique*, Librairie Larousse, Paris VI, 1964, p. 312.

³⁴ Turcuș et alii, *op. cit.*, p. 83, n. 144.

³⁵ *Ibidem*, p. 85.

³⁶ *Ibidem*, p. 83, n. 144.

³⁷ Pál Engel, *Regatul sfântului Ștefan. Istoria Ungariei medievale (895-1526)*, Cluj-Napoca, Edit. Mega, 2006, p. 80-81.

Pe lângă numele de sfinți latini este posibil ca într-un caz să avem și un nume profan cu aceeași origine: *Albeus* (*albeo* = a fi alb, *albineus* = alb, alburii). Dincolo de însemnătatea sa directă, poate să aibă legătură și cu numele de familie latin-roman *Albius*³⁸ sau cu antroponimul *Albucius* / *Albutius*. În zona Romei medievale forma *Albinus* a cunoscut o utilizare medie în rândul populației, iar *Albus* una destul de redusă³⁹.

Posibile nume italice sunt și *Boson*, *Bosu*, *Bosur* și *Cekas*. Antroponimul *Boso* este des utilizat în sistemul denominativ roman al veacurilor X-XI⁴⁰. Despre *Cekas* credem că poate să aibă origine italică datorită antroponimului roman medieval *Cecus*⁴¹, foarte apropiate ca formă, diferența putând să rezulte și în urma unei scrieri diferite. Prezența nord-italiană în zona Aradului la finalul secolului XII și începutul veacului următor, după cum am văzut, este sugerată și de numele unor sfinți precum *Gervasius* (*Gervas*) și *Vitalis*. Sfântul *Gervasius* a fost un martir din secolul II și, împreună cu sfântul *Protasius*, este considerat patron al orașului Milano⁴². În lista de nume întocmită pentru Roma secolelor X-XI, *Gervasius* apare de 36 de ori, adică cu o frecvență mai redusă⁴³. Sfântul *Vitalis* a fost tatăl sfinților *Gervasius* și *Protasius*, martirizat în același secol II, în onoarea sa fiind ridicate mai multe biserici, cea mai cunoscută fiind *San Vitale* din *Ravenna*⁴⁴. Însă, în spatele antroponimului *Vitalis*, putea să se afle și un evreu. Începând cu secolul V, evreii ce locuiau în Europa, în zonele francilor, svabilor și bavarezilor, și-au luat nume germane sau latine, de multe ori corespunzătoare numelui ebraic purtat până atunci, *Vitalis* fiind adoptat, în primul rând, de cei numiți *Nathan*⁴⁵. Înțelesul antroponimului *Vitalis* în limba latină este *de viață*, *al vieții*, *vital*⁴⁶, iar *Nathan* în ebraică înseamnă *dat*, *oferit* (de către Dumnezeu)⁴⁷.

După cum se poate observa din lista antroponimelor de mai sus, numele *Petur* l-am asociat cu *Petrus* (*Petru*), considerându-l o variantă a acestuia. Însă nu putem omite eventualitatea ca antroponimul *Petur* să aibă o semnificație diferită și să fie vorba despre cuvântul pre-indo-european ce desemna cifra patru (*kū̯ətuor*), ajuns în

³⁸ A. Ernout, A. Meillet, *op. cit.*, p. 31-32; G. Guțu, *Dicționar latin – român*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 63.

³⁹ Giulio Savio, *op. cit.*, p. 376, 377.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 375.

⁴¹ *Ibidem*, p. 376.

⁴² *The Original Catholic Encyclopedia* http://oce.catholic.com/index.php?title=Gervasius_and_Protasius%2C_Saints (27.11.2015).

⁴³ Giulio Savio, *op. cit.*, p. 377.

⁴⁴ *The Original Catholic Encyclopedia* http://oce.catholic.com/index.php?title=Vitalis%2C_Saint (27.11.2015).

⁴⁵ Arnold Rabinowitsch, *Dynamik des Namensystems der osteuropäischen Juden*, în „Onomastik (Akten des 18. Internationalen Kongresses für Namenforschung, Trier, 12.-17. April, 1993)”, Band II. „Namensysteme im interkulturellen Vergleich”, in Zusammenarbeit mit Rudolf Šrámek herausgegeben von Dieter Kremer, Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 2000, p. 224-234 (p. 225).

⁴⁶ G. Guțu, *op. cit.*, p. 1311.

⁴⁷ Aurelia Bălan-Mihailovici, *op. cit.*, p. 402.

limba oscă sub forma *petur*⁴⁸. În acest caz am avea de-a face cu un personaj ajuns în aceste teritorii din Peninsula Italiană, mai precis din Lucania, Samnium (Sannio) sau Abruzzo.

Într-un articol despre numele slave din Ungaria medievală, Dezső Paisz arată că antroponimele de tipul Buduoy, Budilo, Budvoj, adică formate cu rădăcina *bud*, sunt slave, iar despre variantele ce au litera *-u* înlocuită cu *-o* (rezultând rădăcina *bod*) crede că sunt maghiarizate, probabil de către scrib⁴⁹. Astfel, antroponimele de felul Boda, Bodamer, Bodos, Bodon, ale locuitorilor de pe pământurile prepoziturii arădene, ar putea să fie de această origine. Chiar și numele Mada poate să fie slav, fiind o prescurtare sau un diminutiv al lui Madach, despre care János Melich afirmă că aparține *stock*-ului de antroponime slave, având însemnătatea „cu miere” (în limba maghiară: *mézes*)⁵⁰. De asemenea, Mica poate fi încadrat aceluiași grup onomastic. În așa-numitele „documente pe coajă de mesteacăn” de la Novgorod, referitoare la populația finică din zonă și emise pe parcursul secolelor XI-XV, este menționat și acest antroponim, Mika. Unii cercetători l-au atribuit bagajului onomastic finlandez, considerându-l o variantă a lui Mihail. Însă, având în vedere numeroasele hipocoristice slave ale antroponimelor creștine (de pildă cele pentru Mihail), este greu de precizat dacă Mika este nume finic sau slav.⁵¹ De altfel, Mika este chiar tema („cine este ca”) cu ajutorul căreia este format numele ebraic Mihael⁵². Ca urmare, Mica poate să fie, la fel de bine, un diminutiv al lui Michadeus, antroponim menționat în documentul din 1202-1203. Acest Michadeus credem că este un echivalent latinizat al ebraicului Mihael (tema *Mika* + *-el*, prescurtare a lui Elohim⁵³), fiind format prin păstrarea temei originale Mika / Mica („cine este ca”) și adăugarea lui *deus* (Dumnezeu), rezultând un nume cu același înțeles: „Cine este ca Dumnezeu”.

Alte posibile antroponime slave, mai precis sud-slave ori bulgare, dintre care o parte preluate de la greci sau romani, sunt: Bena (formă scurtă a lui Benedict), Benes, Benus, Peca, Peta, Petessa, Petons, Sela, Suga, Sulemer, Vederey⁵⁴. Tot de origine slavă este și Vlcos⁵⁵, etimologia cuvântului fiind *vlc* (lup), dar și Vros (sau

⁴⁸ Mihai Vinereanu, *Dicționar etimologic al limbii române pe baza cercetărilor de indo-europeanistică*, București, Edit. Alcor Edimpex S.R.L., 2009, p. 615.

⁴⁹ Dezső Paisz, *-goj é -voj utótagú szláv személynevek magyar fejleményei*, „Magyar Nyelv”, XXVI/7-8, 1930, p. 307-310 (p. 308); a se vedea și Fehértoi Katalin, *op. cit.*, p. 73.

⁵⁰ János Melich, *A Madách név és család szlávosságához*, „Magyar Nyelv”, XXIX, 3-4, 1933, p. 84-87 (p. 85).

⁵¹ Janne Saarikivi, *Finnic Personal Names on Novgorod Birch Bark Documents*, „Slavica Helsingiensia”, 32, 2007, p. 196-246 (p. 231).

⁵² Aurelia Bălan-Mihailovici, *op. cit.*, p. 385.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ Ivan Duridanov, *Probleme der Substratanthroponymie im Südslawischen*, în „Onomastik (Akten des 18. Internationalen Kongresses für Namenforschung, Trier, 12.-17. April, 1993)”, Band II. „Namensysteme im interkulturellen Vergleich”, in Zusammenarbeit mit Rudolf Šrámek herausgegeben von Dieter Kremer, Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 2000, p. 241-245.

⁵⁵ Katalin Fehértoi, *op. cit.*, p. 74.

maghiar, *orosz – rus*, desemnând un slav). Vros este numele purtat, spre exemplu, de Ștefan Uroș I (1243-1276) sau Ștefan Uroș II Milutin (1282-1321), regi în Serbia (Rasia); în limba latină era utilizată forma Vrosius⁵⁶. Alte nume ce pot fi considerate ca parte a grupului slav sunt: Baga, Carasim / Carassun / Karachin, Cepre, Rada; acestea sunt identice sau similare cu cele semnalate de Fehértoi Katalin pentru Ungaria arpadiană⁵⁷.

O altă unitate onomastică – Semen – prezintă posibilitatea unei duble atribuirii ca origine: slavă sau latină. Termenul *seme* este considerat o rădăcină slavă veche cu înțelesul de „sămânță”, rezultat dintr-un cuvânt indo-european referitor la agricultură, în limba latină având forma *semen*⁵⁸. Considerăm că este important de menționat faptul că Semen era de condiție iobag, ocupându-se cel mai probabil cu munca pământului, ceea ce ar sugera motivația care a determinat atribuirea acestui nume. Și un ultim antroponim care prezintă posibilitatea atribuirii sale grupului de nume slave este Leseu. Rădăcina slavă *lesŭ* are înțelesul de pădure, codru (arhaic: „teren cu multe frunze”), însă este un „termen obscur, dificil de analizat”⁵⁹. După cum se va vedea mai departe, antroponime derivate de la cuvântul „pădure” se regăsesc și în mediile maghiar sau cuman: Erdeus și Orman.

Nu lipsesc nici antroponimele germanice, precum Oliuer, Otmar, Otons, Arden, Ermech, Heimor, Mogy (?), Pota, Otos sau Vid. Existența acestor nume nu surprinde, având în vedere influențele spațiului german asupra Ungariei și a colonizărilor din acea direcție. De asemenea, numele germane au putut să ajungă în zonă și prin intermediul Bisericii Romane, unii dintre clericii care activau în această parte de Europă purtând antroponime germane. Din *Vita Sancti Gerardi* aflăm că învățătorul de la școala înființată la Cenad (secolul XI) de către Gerard se numea Walther, ajutorul său era un german (*Tewtonicus*) adus din Alba Regală, pe nume Henric, iar o parte a monahilor veniți din diferite regiuni ale Ungariei la noua mănăstire dedicată Sfântului Gheorghe aveau tot nume germanice: Conrad, Albert sau Henric⁶⁰.

Otto (în document: Otons, Otos?) este foarte frecvent și în Italia secolelor X-XII, mai precis în antroponimia romană, ocupând locul al 13-lea (cu peste 1200 de înregistrări) între cele mai utilizate nume⁶¹. Prin urmare, purtătorii acestui antroponim puteau să fie atât germani, cât și italici, posibil cu strămoși longobarzi. Othmar, sub această formă, este întâlnit în special în spațiile german și ceh, fiind un rezultat al modificărilor pe care le-a suferit vechiul nume germanic Audamar având

⁵⁶ Geograful Anonim, *Descrierea Europei Orientale*, în G. Popa-Lisseanu, *Izvoarele istoriei românilor*, vol. II, ediție îngrijită și prefață de I. Oprișan, București, Edit. Saeculum I.O., 2010, cap. XII, XIII.

⁵⁷ Katalin Fehértoi, *op. cit.*, p. 73-74.

⁵⁸ Sorin Paliga, Eugen S. Teodor, *Lingvistica și arheologia slavilor timpurii. O altă vedere de la Dunărea de Jos*, Târgoviște, Edit. Cetatea de Scaun, 2009, p. 197.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 194.

⁶⁰ *Vita Sancti Gerardi*, cap. 11-12, p. 47-49.

⁶¹ Giulio Savio, *op. cit.*, p. 375.

semnificația: „celebru pentru bogățiile sale”⁶². Arden este tot un antroponim germanic, deoarece este format cu *-ard*, o componentă frecventă a acestor nume, putând să însemne *hardu* – puternic, rezistent, loial, sau *ward* – păzitor al ordinii, administrator⁶³. În sistemul antroponimic roman al secolelor X-XI, varianta Ardengus a cunoscut o utilizare medie⁶⁴. Numele Ermecez, conținând elementul *erma*, *ermin* – mare, eminent, este considerat specific antroponimelor germanice⁶⁵. Heimor poate să fie numele german Heymo, întâlnit în orașul comercial din nord, Bremen, unde apare pe poziția celui de-al doilea nume sau poreclă (anul 1233), având la bază cuvântul *Heim*⁶⁶, casă, cămin⁶⁷. Antroponimele Heim și Heimon sunt atribuite tradiției onomastice germane și de către cercetătoarea maghiară Fehértoi Katalin, aceeași opinie împărtășind-o și cu privire la numele Pota⁶⁸. Referitor la numele Mogy – despre care voi arăta mai jos că poate să fie parte a grupului de nume maghiare –, este plauzibil să fie vorba și despre Magi, un antroponim germanic-scandinav întâlnit și în *Edda* lui Snorri Sturluson (prima jumătate a secolului XIII), fiind utilizat datorită asemănării sale cu numele lui Magni, fiu al zeului Borr⁶⁹. Tot în *Edda* apare și Vid, denumind un râu, însă poate să aibă legătură și cu Vidar, numele unui alt zeu din mitologia nordică⁷⁰.

Un element onomastic deosebit este Kilian. Numele în sine este de origine irlandeză (Cillian), sfântul Kilian desfășurând o activitate de misionar la finalul secolului VII în Franconia de Est și Turingia⁷¹. Sub semnul întrebării rămâne modul în care numele sau purtătorul său a ajuns în partea aceasta de Europă, cel mai probabil prin intermediul reprezentărilor Bisericii Romane sau al unor oaspeți din teritoriile ce s-au bucurat de atenția sfântului Kilian.

Bineînțeles, printre antroponimele înregistrate pe proprietățile capitlului din Arad, există și un calup consistent de nume maghiare sau cu semnificație în limba

⁶² Turcuș et alii, *op. cit.*, p. 85.

⁶³ Nicoletta Francovich Onesti, *New personal names from the Inscriptions of San Vincenzo al Volturno (8th - 10th century, Southern Italy)*, „Onomastik (Akten des 18. Internationalen Kongresses für Namenforschung, Trier, 12.-17. April, 1993)”, Band I. „Cronik Namenetymologie und Namengeschichte Forschungsprojekte”, in Zusammenarbeit mit Maria Giovanna Arcamone herausgegeben von Dieter Kremer, Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 2002, p. 141-152 (p. 143, 149).

⁶⁴ Giulio Savio, *op. cit.*, p. 376.

⁶⁵ Nicoletta Francovich Onesti, *op. cit.*, p. 146, 149.

⁶⁶ Dieter Hägermann, *Die Bildung von Doppelnamen in Bremen, Hamburg und Lübeck von 1150 bis 1250*, „Onomastik (Akten des 18. Internationalen Kongresses für Namenforschung, Trier, 12.-17. April, 1993)”, Band VI. „Namenforschung und Geschichtswissenschaften, Literarische Onomastik, Namenrecht, Ausgewählte Beiträge (Ann Arbor, 1981)”, in Zusammenarbeit mit Monique Bourin, Wilhelm F. Nicolaisen und Wilfried Seibicke herausgegeben von Dieter Kremer, Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 2002, p. 75-90 (p. 85).

⁶⁷ *Dicționar german-român*, ediția a II-a, București, Edit. Academiei R.S.R., 1989, p. 452.

⁶⁸ Katalin Fehértoi, *op. cit.*, p. 74.

⁶⁹ Snorri Sturluson, *Edda*, Edited by Anthony Faulkes, Second Edition, Viking Society for Northern Research, University College London, 2005, p. 172 (Index of names).

⁷⁰ *Ibidem*, p. 178 (Index of names).

⁷¹ http://www.catholic.org/saints/saint.php? saint_id=364; a se vedea și Turcuș et alii, *op. cit.*, p. 84.

maghiară⁷²: Beke (*béke* = pace); Bendu (*bendő* = burtă; cuvântul are origine neclară, posibil să fi fost preluat din limba germană); Bena (*béna* = paralizat); Beques (*békés* = împăciuitor, liniștit, pașnic); Bessenyew (*besenyő* = peceneg); Boka (*boka* = călcâi); Erdeus (*erdő* = pădure, *erdős* = păduros; există și varianta *erdey* = de pădure); Focate (*fekete* = negru); Forcos (*farkas* = lup); Herceg (*herceg* = prinț); Horogis (*haragós* = supărat, supărăcios); Janos (Johannes, Ioan); Jog (*jóg* = drept, lege); Latamas (*látomás* = vedenie, *látni* = a vedea); Magus (*mágus* = mag, vrăjitor; sau *magas* = înalt – a doua variantă este mai plauzibilă în acest caz; poate fi și o scriere greșită a lui Magnus); Modoros (*madaras* = păsărar, cu pasăre; sau *módorós* = cu caracter, manierat); Mogy (*mag* = sămânță); Mondou (*mondó* = cineva / cel care spune „ceva”, povestitor); Orman (probabil *örmény* = armean); Orod (numele poate să fie în legătură cu Arad – Orodinum⁷³); Orossag (*Úraság* = domn); Otos (*ötös* = cinci; mai sigur este o formă a antroponimului Otto); Pentek (*péntek* = vineri); Rigou (*rigó* = sturz); Senta / Sentu (*szent* = sfânt); Sopos (*szopos* = suger); Sous (*sós* = sărat; sau o scriere greșită a numelui Pous / Pousa); Suga (posibil să fie o scriere greșită a lui *sulga* – *szolga* = slugă); Togodou (*tagadó* = cineva / cel care neagă „ceva”); Tok (*tök* = dovleac); Vendeg (*vendég* = oaspete); Viodol (*viadal* = înfruntare, luptă); Vnuca (fie este vorba de numele Unica, fie vine de la *unóka* = nepot); Vros (*orosz* = rus).

Înainte de a continua cu antroponimele maghiare, trebuie precizat faptul că, deși Bessenyew înseamnă peceneg în limba maghiară, este clar că purtătorul nu era maghiar, ci peceneg, fapt pe care trebuie să-l avem în vedere și referitor la Orman (*örmény* – armean). Poate aceluiași grup de nume ungurești i-a aparținut și antroponimul Boc, în documentul din 1202-1203 fiind scris Bok, dar apărând și forma Boka. În *Carmen miserabile* este amintit comitele Boch care, alături de alți luptători, era unul dintre cei mai buni ostași ai maghiarilor și se afla sub comanda episcopului Benedict al Orăzii⁷⁴. Însă nu este obligatoriu ca numele Boc să fie maghiar, ci poate să fie vorba despre un antroponim local, derivat dintr-un nume mai vechi unguresc sau peceneg. Referitor la antroponimul Unoka (Vnuca), Fehértoi Katalin crede că s-a format dintr-un substantiv comun slav⁷⁵. Cuvinte precum *béke* (pace) și *bátor* (curajos) sunt considerate de origine turcică, ajunse în limba maghiară anterior așezării maghiarilor în Pannonia, verbul *szopik* / *szopni* (a suge) a fost preluat din vechea limbă iraniană, iar *orosz* (rus) este de proveniență pecenegă⁷⁶. De la slavi au fost adoptate, printre altele, *unóka* (nepot / nepoată),

⁷² Antroponimele maghiare sau cu semnificație în limba maghiară le-am tradus cu ajutorul *Etimológiai szótár. Magyar szavak és toldalékok eredete*, ed. Zaicz Gábor, Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2006.

⁷³ Rogerius, *Carmen miserabile* (infra: *Carmen miserabile*), XXXVII (ediție anastatică, traducere și introducere G. Popa-Lisseanu, Muzeul Țării Crișurilor – Oradea, Edit. Arca, 2006).

⁷⁴ *Carmen miserabile*, XXVII.

⁷⁵ Katalin Fehértoi, *op. cit.*, p. 71.

⁷⁶ István Papp, *Magyar nyelvtörténet*, Debrecen, 2014, p. 51-53 (această ediție a fost realizată după István Papp, *Unkarin kielen historia*, Soumalaisen Kirjallisuuden Seura, Tietolipas 54, Helsinki, 1968).

amintit deja, *szent* (sfânt) și probabil *pentek* (vineri)⁷⁷. Mogy, în cazul în care este o formă a cuvântului maghiar *mag* (sămânță), se aseamănă cu mai sus amintitul Semen, antroponimele având aceeași semnificație.

Am identificat și câteva nume posibil cumane: Borsa, Boz, Bug, Chupa, Dersi, Herceg / Herseg, Jurgu, Mondou, Otos, Orman, Sous, Taca și Vrus. Borsa este aproape identic cu antroponimul purtat de Bors, unul dintre cei șapte duci ai cumanilor ce s-au supus ducelui maghiar Almos⁷⁸. Însă Borsa, alături de Boson, Bosu, Bosur, Bulsu, ar putea să aparțină și grupului onomastic vechi maghiar, având o construcție similară cu numele Borsu, amintit tot de Notarul Anonim⁷⁹. Forma Bulsu ne trimite cu gândul și spre antroponimul Bulch, ce denomina pe unul dintre cei șapte șefi ai vechilor unguri, cunoscut și ca Werbulchu⁸⁰. Boz, în schimb, reprezintă un caz mai clar, în limba cumană *böz* având semnificația de armă⁸¹. De asemenea, Bug poate să vină fie de la *buug* – nod, fie de la *buga* – taur⁸². Pentru antroponimul Butha / Buta / Buhta există trei posibilități de interpretare: de la *buth* = coapsă, osul coapsei; *butac* = ramură, copac, măciucă, ciomag; sau *butun* = curat, neatins, integru, cinstit, desăvârșit, perfect⁸³, în opinia noastră ultima variantă fiind cea mai verosimilă.

Orman, în limba cumană (dar și în turcă⁸⁴), semnifica *pădure*⁸⁵. Reamintesc faptul că din substantivul comun „pădure” s-au născut antroponime și în mediile culturale maghiar și slav: Erdeus și Leseu. Numele Otos poate să fie o scriere diferită a cuvântului cuman Otus, acesta denumind numărul *treizeci*⁸⁶. În ce privește antroponimul Vrus, am considerat în primul rând că este maghiarul *orosz*, adică rus. Însă și limba cumană conține un termen asemănător, și anume Urus, acesta având înțelesul de *capră tânără / căpriță*⁸⁷. Chiar dacă un astfel de nume este comic, nu trebuie să uităm că poate să fie vorba și despre o poreclă, caz în care ridicolul își găsește foarte bine locul în urma unei întâmplări nostime prin care a trecut purtătorul. Și numele Sous l-am inclus printre cele maghiare, însă în aceeași măsură poate să fie de origine cumană, *souus* însemnând „prieten”⁸⁸. Elementul onomastic Chupa este

⁷⁷ *Ibidem*, p. 55.

⁷⁸ *Gesta Hungarorum* (infra: *Gesta Hungarorum*), X, în G. Popa-Lisseanu, *Izvoarele istoriei românilor*, vol. I, București, 1934.

⁷⁹ *Gesta Hungarorum*, XXXI.

⁸⁰ Simon de Kéza, *Chronicon Hungaricum*, cartea II, cap. I.11, în G. Popa-Lisseanu, *Izvoarele istoriei românilor*, vol. IV, ediție îngrijită și prefațată de I. Opreșan, București, Edit. Saeculum I.O., 2010.

⁸¹ Conform vocabularului cuman–latin din lucrarea *Codex cumanicus. Bibliothecae ad templum divi Marci Venetiarum* (infra: *Codex Cumanicus*), ed. Comes Géza Kuun, Editio Scient. Academiae Hung., Budapestini, 1880, p. 302.

⁸² *Codex Cumanicus*, p. 302.

⁸³ *Codex Cumanicus*, p. 303.

⁸⁴ *Dicționar Turc Român online* – <http://www.etranslator.ro/dictionar-turc-roman-online.php> (30.11.2015).

⁸⁵ *Codex Cumanicus*, p. 258.

⁸⁶ *Codex Cumanicus*, p. 257.

⁸⁷ *Codex Cumanicus*, p. 260.

⁸⁸ *Codex Cumanicus*, p. 296.

foarte apropiat de cumanul *chuba*, cuvânt ce desemna o îmbrăcăminte militară confecționată din inele⁸⁹, probabil o cămașă de zale sau o variantă a acesteia.

Antroponimul Herceg / Herseg, pe care l-am inclus între numele maghiare, poate să-și aibă originea și în cuvântul *hersek*, acesta semnificând în limba cumană *lux*, *luxos* sau *Luxosul*⁹⁰. Știm că în limba maghiară *herceg* înseamnă „prinț”, astfel că numele Herceg sau Hersek, indiferent de limba din care provenea, făcea referire la același tip de persoană: un om distins, cu stare. Cu toate că antroponimul sugerează distincție și bogăție, cele trei persoane al căror nume a fost Herceg / Herseg erau: doi udvornici și un slujitor al decanului capitlului din Arad. Se pare că, așa cum am mai afirmat, numele nu exprimă tot timpul o realitate existentă, ci una dorită ori, dacă este vorba despre o poreclă, o întâmplare sau o situație comică ori chiar tragică. În schimb, semnificația numelui Taca, dacă nu greșim prin atribuirea sa cumanilor, vorbește despre o realitate existentă. În limba cumană *tac* înseamnă *inegal*⁹¹. Una dintre slugile – *sulga* „în limba obișnuită” – din satul Homorok (Bihor) se numea Taca. Astfel, antroponimul Taca, dacă a fost luat de către un cuman după ce a ajuns slugă dintr-un om liber (fiind luat prizonier sau pe alte căi), ori i-a fost acordat de către noii săi stăpâni, ilustra realitatea în care trăia, adică inegalitatea dintre el și cei de care era dependent. Antroponimele Dersi și Mondou puteau să fie și porecle rezultate din meseria pe care o exercita purtătorul. În limba cumană *derxi* semnifică croitor⁹², iar *mondo bai* – „cizmar care îmbracă / încălță”⁹³.

Foarte apropiat numelui Cadan, unul dintre șefii mongolilor ce au atacat Europa⁹⁴ în anii 1239-1241, este Capan. Cu siguranță este un nume oriental, chiar dacă nu mongol, probabil fiind peceneg sau cuman. Pecenegii sunt atestați în zona comitatelor Sătmar, Bihor, Arad și Cenad, toponimia trădându-le prezența prin oiconimele Besseneu (Bihor), Bessene (Cenad), Bessenyew / Bissena (Arad) sau Besenyeu Too (Sătmar)⁹⁵. De altfel, toate numele pe care le-am considerat a fi cumane puteau să aparțină și unor pecenegi, aceștia făcând parte din același grup al populațiilor turcice ca și cumanii⁹⁶.

Două dintre numele înregistrate ne îndeamnă să credem că avem de-a face cu antroponime românești; este vorba despre Bolosu (*bălosu*) și Fichur (*fecior* / *ficior* / *fiu* / *flăcău*). Cuvântul „bale”, cu derivatul său „bălos”, provine din pre-indo-europeanul

⁸⁹ *Codex Cumanicus*, p. 272.

⁹⁰ *Codex Cumanicus*, p. 274.

⁹¹ *Codex Cumanicus*, p. 284.

⁹² *Codex Cumanicus*, p. 291.

⁹³ *Codex Cumanicus*, p. 305.

⁹⁴ *Carmen miserabile*, XIX.

⁹⁵ Victor V. Vizauer, *Rolul onomasticii în cercetarea istoriei Transilvaniei în secolele XII-XIII. Studiu de caz: etnotoponimele*, „Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca”, tom LIV, 2015, p. 17-36 (p. 31, nr. 1-4).

⁹⁶ Victor Spinei, *Marile migrații din estul și sud-estul Europei în secolele IX-XIII*, Institutul European, Iași, 1999, p. 89, 203.

„balbal” (a bolborosi, a se bâlbâi), termenul românesc fiind construit cu forma simplă a acestui radical (*bal-*)⁹⁷. În ce privește cel de-al doilea nume, trebuie să precizăm că termenul *fichur* / *fichúr* (fecior) este prezent și în limba maghiară, fiind însă preluat din limba română⁹⁸, în cadrul căreia a luat naștere din rădăcina mai veche *fet-*⁹⁹. Apelativul Tata are origine pre-indo-europeană, fiind răspândit atât în limbile neolatine, în cele slave, celtice ori baltice, cât și în limbile greacă, sanscrită¹⁰⁰ sau turcă¹⁰¹. Era un „cuvânt din limbajul copiilor”, având semnificația de „tată”, dar a dezvoltat și forma de „tată-mare, bunic”, în limba română ajungând pe filieră traco-dacă¹⁰². Sergey Kullanda crede că *atta* și *otiči*, ca înlocuitoare ale pre-indo-europeanului *pāter* (*pater* în limba latină), sunt în primul rând specifice limbilor din grupurile anatolian, respectiv slav, fiind adoptate din cauza faptului că termenul *pater* avea prea multe conotații diferite de „părinte fizic”, cum ar fi: apartenența la o categorie de vârstă, cap al unei familii, senator etc.¹⁰³. Prin urmare, antroponimul Tata – fie că este vorba despre un nume propriu-zis, fie de o poreclă – putea să denomineze fie un român, fie un locuitor de altă etnie.

Numele Munos, la fel ca majoritatea antroponimelor de la cumpăna secolelor XII-XIII din acest areal geografic, este rar și chiar deosebit, am putea spune. Este frecvent însă, chiar și în zilele noastre, în Peninsula Iberică, mai ales în Cantabria, fiind scris Munoz și avându-și originea în numele latin-roman Munius¹⁰⁴. În perioada medievală, numele este atestat în provincia menționată începând cu anul 914, dar în zona învecinată Rioja apare deja în preajma anului 800, fiind utilizate formele: Munius, Muniu, Munio, Munniu, Munnio, Munnia¹⁰⁵. Deși au reprezentat o prezență mai discretă, nu au lipsit de pe teritoriul Ungariei nici coloniștii din Peninsula Spaniolă. În anul 1223 regele Andrei al II-lea a dăruit în comitatul Sopron un „loc de așezare” comitelui Symon și rudelor sale, originari din Aragon¹⁰⁶. În a sa *Carmen miserabile*, călugărul Rogerius vorbește despre „comes Symeon Hispanus”, care împreună cu un grup de balistari a apărat fortăreața din Strigoniu împotriva

⁹⁷ Mihai Vinereanu, *op. cit.*, p. 111-112.

⁹⁸ László Szabédi, *A magyar nyelv őstörténete. A finnugor és az indoeurópai nyelvek közös eredetének bizonyítékai*, București, Edit. Kriterion, 1974, p. 48.

⁹⁹ Mihai Vinereanu, *op. cit.*, p. 351-352.

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 820.

¹⁰¹ *Dicționar Turc Român online* – <http://www.etranslator.ro/dictionar-turc-roman-online.php> (30.11.2015).

¹⁰² Mihai Vinereanu, *op. cit.*, p. 820.

¹⁰³ Sergey Kullanda, *Indo-European „Kinship Terms” Revisited*, în „Current Anthropology”, Volume 43, Number 1, February 2002, p. 89-111 (p. 91-93).

¹⁰⁴ José Luis Ramirez Sábada, *La difusión de Munius y Pelagius en Cantabria (España)*, „Onomastik (Akten des 18. Internationalen Kongresses für Namenforschung, Trier, 12.-17. April, 1993)”, Band I. „Cronik Namenetymologie und Namengeschichte Forschungsprojekte”, Zusammenarbeit mit Maria Giovanna Arcamone herausgegeben von Dieter Kremer, Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 2002, p. 157-172 (p. 157).

¹⁰⁵ *Ibidem*, p. 158-159.

¹⁰⁶ Georgius Fejér, *Codex Diplomaticus Hungariae*, Budae, III, 1, 1829, 393-396; *DIR.C.I (XI-XIII)*, p. 202, nr. 148.

mongolilor¹⁰⁷. Prin urmare, este posibil să avem de-a face și în părțile Aradului cu o prezență iberică, mai timpurie și nemenționată de sursele scrise, atestată însă de numele Munos.

Analizând antroponimele din documentul de la 1202-1203, s-a conturat următoarea întrebare: oare diversitatea onomastică a locuitorilor de pe domeniile Bisericii din Arad poate să fie pusă și pe seama clericilor? Avem în vedere faptul că un convent sau o mănăstire adăpostea o comunitate formată din clerici ce puteau să fie originari din diferite părți ale Europei: Italia, Franța, Peninsula Iberică, Germania etc. Însă, pentru ca clericii din Arad să fi influențat diversitatea antroponimică, era nevoie ca aceștia să se implice în acordarea numelor locuitorilor de pe moșiile lor. O posibilă dovadă în acest sens ar putea fi reprezentată de existența unui număr de antroponime creștine ce trimit la practica ecleziastică sau la aspecte ale credinței (Amen; Beke – *pace*; Carassun / Karachin – *Crăciun*; Feit – *credință*; Sanctus; Senta / Sentu – *sfânt*). Acestea sugerează nu doar că persoanele în cauză erau creștine, dar poate să fie vorba și despre faptul că se tindea spre o mai bună creștinare a lor prin intermediul numelui personal. Privind problema din acest punct de vedere, ar fi naturală participarea clericilor arădeni la procesul de denotație a oamenilor locului, însă, din nefericire, nu sunt informații directe care să ateste implicarea lor în practica onomastică a credincioșilor pe care îi păstoreau.

Totuși, ar mai fi un detaliu, important credem noi, al acestei probleme. Faptul că dintre cei 12 oameni despre care se spune că-l slujeau pe decan 8 purtau antroponime creștine (Adrianus; Amen; Cozma; Iacobus; Janos; Juna; Michael; Raselon) ar putea să constituie o altă dovadă a interesului clerului local pentru procesul de denotație al supușilor lor. În acest caz, ar fi de mare ajutor cunoașterea momentului când și-au primit numele acești slujitori: înainte sau după intrarea în slujba decanului din Arad. Dacă numele au fost primite după ce au început să-l servească pe cleric, înseamnă că noul element onomastic a înlocuit unul anterior, necreștin, iar acest lucru ar ilustra strădania clericilor de a implementa credința și prin intermediul numelui propriu, un element important al vieții fiecărui om.

După încercările de categorisire a numelor pe baza apartenenței la un grup etnic (slavi, maghiari, germani, români etc.) sau la o tradiție spirituală (creștinismul latin ori cel grec), au rămas o seamă de antroponime ce nu au putut fi incluse în niciuna dintre aceste categorii. De asemenea, numărul încă destul de redus al numelor din *stock*-ul onomastic creștin ne îndeamnă să credem că secolul al XII-lea reprezintă perioada de început a tranziției de la antroponimele păgâne la cele creștine, tranziție continuată mai intens pe parcursul veacului următor. Trecerea dinspre o populație păgână sau slab creștinată spre una fidelă Bisericii lui Hristos prin practicile sale a fost mai bine observată ca urmare a cercetării necropolelor. Perioada veacurilor XI – XII/XIII este una de tranziție de la cimitirele cu morminte conținând cai și arme (sec. X – începutul sec. XI) la necropolele caracterizate

---

¹⁰⁷ *Carmen miserabile*, XL.

prin elemente specifice creștinismului și apoi spre cele din jurul bisericilor (sec. XII-XIII).¹⁰⁸

Chiar dacă de multe ori o largă varietate onomastică generează dileme și confuzii, în același timp, ilustrează un spațiu geografic în transformare și evoluție, precum și o societate caracterizată prin diversitate etnică și confesională. De asemenea, se deschide în fața tuturor o altă imagine a istoriei din părțile Aradului și Bihorului, mai precis istoria locală complexă și complicată, istoria „oamenilor mici” și a intereselor pe care le manifestau în viața de zi cu zi.

---

¹⁰⁸ Erwin Gáll, *The analysis of churchyard cemeteries in Transylvania from the 11th–13th centuries. From the pagan cemetery to the Christian churchyard: Preliminary results*, in „Transylvanian Review”, vol. XIX, Supplement No. 5, I, 2010, p. 265-286.